

Avrupa Konseyi

Basın Bildirisi

Ref. 707(96)

CPT/Inf (96) 34 [TR]

Türkçe metin (resmî olmayan tercüme).
Orijinal metin: İngilizce / Fransızca

Turkish text (unofficial translation).
Original language: English / French

**AVRUPA İŞKENCE VE İNSANLIK DIŞI VEYA AŞAĞILAYICI
MUAMELE VEYA CEZALARIN ÖNLENMESİ
KOMİTESİ**

Türkiye Hakkında Kamu Açıklaması

(Tarih : 6 Aralık 1996)

**Bu kamu açıklaması İşkence ve İnsanlık Dışı veya
Aşağılayıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesine İlişkin
Avrupa Sözleşmesinin 10.Madde,2. paragrafı
çerçevesinde yapılmıştır**

**AVRUPA İŞKENCE VE İNSANLIK DIŞI VEYA AŞAĞILAYICI
MUAMELE VE CEZALARIN ÖNLENMESİ KOMİTESİ**

Türkiye Hakkında Kamu Açıklaması
(Tarih : 6 Aralık 1996)

1. 15 Aralık 1992 * tarihinde Türkiye hakkında yapmış olduğu kamu açıklamasında Avrupa İşkence ve İnsanlık Dışı veya AŞağılayıcı Muamele veya Cezaların Önlenmesi Komitesi (CPT), 1990 ve 1992 yılları arasında Türkiye'ye yapılan ziyaretler sırasında tesbit edilen verileri özetlemiŐti. Varılan sonuç, polis tarafından gözaltında bulundurulan gerek adi suçlardan sanık, gerek terörlü mücadele yasası kapsamındaki suçlardan sanık kişilere karşı işkence ve diğer şekillerdeki ağır kötü muamele uygulamalarının yaygınlığını koruduğu yolundaydı. Bu sorunu çözüme kavuşturabilmek için alınması gerekli görülen bir dizi önlem, açıklamanın 26 ila 36. paragraflarında tanımlanmıştı. Aradan geçen dört yıl boyunca CPT sözkonusu önlemlerin tam olarak uygulanmasını sağlamak amacıyla çaba sarfetti.

2. Bazı ilerlemeler kaydedildi. Türk yetkili makamları bir dizi talimat ve genelge yayınladı; ayrıca, eğitim programları ve insan hakları eğitimine ilişkin stratejiler belirlendi. Ancak, sözlerin eyleme dönüştürülmesi son derece uzun bir süreç olmaktadır. CPT'nin Ekim 1994'de Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında elde ettiği bulgular, işkence ve diğer şekillerdeki ağır kötü muamele uygulamalarının bu ülkenin polis gözaltı sisteminin hala önemli bir özelliği olmaya devam ettiğini gösterdi. Bu durum, Türk yetkili makamları ile CPT arasındaki diyalogun yoğunlaşmasına yol açtı. Buna rağmen, Komite 1995 ve 1996 yılları boyunca Türk Güvenlik Güçleri mensupları tarafından işkence ve kötü muamele uygulandığı yolunda inandırıcı duyumlar almaya devam etti. Ayrıca, 1996 yılında Türkiye'ye yapılan ziyaretler sırasında CPT heyetleri, Türk polisinin işkence ve kötü muamele uygulamalarına ilişkin yine kesin kanıtlar buldu.

3. CPT en son ziyaretini bu yıl Eylül ayında düzenledi. Adana, Bursa ve İstanbul Emniyet kuruluşları ziyaret edildi ve heyet üyeleri çok kısa bir süre önce Adana ve İstanbul'da polis tarafından gözaltında bulundurulan bazı kişilerle görüşmek amacıyla üç cezaevini de ziyaret etti.

Heyette bulunan üç adli tıp doktorunun muayene ettiği çok sayıda kişide, polis tarafından kısa bir süre önce kötü muameleye tabi tutuldukları iddiaları ile tutarlılık gösteren ve özellikle ayak tabanlarında dayak, avuçlarda darbe ve kollardan askıya alınma izleri veya olguları görüldü. İstanbul Emniyet Müdürlüğü Terörlü Mücadele Şubesinde geçirdikleri gözaltı süresini takiben henüz nakledilmiş oldukları Sakarya Cezaevinde tıbbi muayeneden geçirilen yedi kişinin (dört kadın, üç erkek) durumu, CPT heyetlerinin Türkiye'de rastladıkları en bariz işkence örnekleri arasında sayılmalıdır. Bu kişilerin yalnız kollardan uzun süre askıya alınma konusundaki iddiaları

üzerinde durulacak olursa, sözkonusu yedi kişinin hepsinde üst ekstremitelerdeki motor fonksiyonlar ve/veya duyuların -çoğunda ciddi derecede olmak üzere- tahribata uğradığı görüldü ve bazılarının koltuk altı bölgesinde yine kısa süre önce kollardan askıya alınmanın açık göstergesi olan ekimoz ve şişler tesbit edildi. Muayene edilen kişilerden ikisinde her iki kolu da kullanma yeteneğinin kaybedildiği ve bu durumun kalıcı olabileceği saptandı.

Ayrıca, CPT'nin Ekim 1994 ve daha önceki ziyaretlerinde de olduğu gibi, heyet üyeleri, özellikle elektrik şoku uygulamasını kolaylaştıracak şekilde uyarlanmış bir alet ve bir kişiyi kollarından askıya almak için kullanılacak bir teçhizat gibi kötü muamele uygulamasında başvurulan maddi delilleri bir kez daha buldular. Sözkonusu cisimler İstanbul Emniyet Müdürlüğü B Binasında bulundu; bu bulgular, (B Binasında bulunan) Narkotik Şubesinde gözaltına alınmış olan kişiler tarafından heyete iletilen ve heyetin tıp uzmanı üyelerinin gözlemlerince de desteklenen kötü muamele iddialarını daha da inandırıcı kıldı.

CPT, heyet üyelerinin bulgularına ilişkin bilgileri ayrıntılı olarak Türk yetkili makamlarına iletmıştır; bununla beraber, sözkonusu makamlardan alınan 22 Kasım 1996 tarihli cevap, durumun vahametini kabul etmekten çok uzaktır.

4. Türkiye'de işkence ve kötü muamele ile mücadele etmek için gerekli hukuki ve yasal çerçeve geniş ölçüde mevcuttur. Ancak, en yüksek siyasi düzeyde verilen emirlere rağmen, pratikte bu tedbirler gözardı edilmektedir.

5. 13 Şubat 1995 tarihli Genelge ile Başbakan, kendilerine isnad edilen suç ne olursa olsun, gözaltında bulunan kişilere kötü muamele uygulanmasını önlemek amacıyla yönelik talimatların yayınlanması konusunda İçişleri Bakanı'na direktif verdi; Başbakan, sözkonusu talimatlarda yer alması gereken bir takım spesifik hususları da tanımladı. 16 Şubat 1995 tarihinde İçişleri Bakanı Başbakan'ın direktifi doğrultusunda hazırlanan talimat yazılarını tüm kolluk kuvvetlerine ve Valiliklere gönderdi. CPT o tarihte yaptığı yorumda, pratikte tam olarak uygulandığı takdirde, sözkonusu talimatların Türkiye'de insan hakları konusunda bir dönüm noktası teşkil edeceğini belirtti. Ne yazık ki, Komitenin daha sonraki tarihlerde Türkiye'ye yaptığı ziyaretler sırasında elde edilen bilgilerden, bu talimatlara henüz tam olarak uyulmadığı açıkça görüldü; aslında bu talimatlar sözde kalmaktan öteye gidemedi.

Devletin görevi, aldığı tedbirlere riayet edilmesini sağlamaktır. Asıl ihtiyaç daha fazla sayıda genelge yayınlanmasından ziyade, kolluk kuvvetlerinin faaliyetlerinin daha etkin bir şekilde kontrol edilmesi ve denetlenmesidir. Bu bağlamda, İçişleri Bakanı'nın 29 Kasım 1996 tarihinde yaptığı bir açıklamada, gözaltında bulunan kişilere uygulanan muamelenin evvelce yayınlanmış emirlere uyup uymadığını denetlemek üzere, Bakanlık görevlilerinin bundan böyle kolluk kuvvetlerini, önceden haber vermeden denetleyeceğini bildirmesi, CPT tarafından ilgi ile kaydedilmiştir. Komite, bu denetimler sonucunda yapılacak somut girişimler hakkında bilgilendirileceğini ummaktadır.

6. Burada özellikle değinilmesi gereken konu, Devlet tarafından adli tabip olarak görevlendirilen doktorların yaptıkları ve CPT'nin Türk yetkili makamları ile sürdürdüğü dialog çerçevesinde üzerinde büyük bir dikkatle durduğu çalışmalarınıdır. Gözaltında bulunan kişilerin polisdeki gözaltı süresinin sonunda rutin olarak doktor muayenesinden geçirilmesi yolundaki mevcut sistem, esasında kötü muameleyi engelleyecek önemli bir önlemdir. Ancak, yerine getirilmesi gereken bazı şartlar vardır: adli tıp doktoru resmen ve fiilen bağımsız, uzmanlık eğitimi almış ve yeterince geniş kapsamlı bir yetki ile donatılmış olmalıdır. Çoğu zaman olduğu gibi, bu şartlar yerine getirilmezse, mevcut sistem işkence ve kötü muameleye karşı yürütülen mücadeleyi daha da zorlaştırmak gibi tamamen ters bir etki doğurabilir.

Bu konuda Sağlık Bakanlığı bir dizi Genelge yayınladı; özellikle Sağlık Bakanlığı'nın 22 Aralık 1993 tarihinde yayınladığı ve daha sonra İçişleri Bakanlığının 16 Şubat 1995 tarihli talimat yazısı ile pekiştirilen Genelgede, kolluk kuvvetlerince gözaltına alınan kişilerin tıbbi muayenesinden sonra düzenlenen adli tıp raporlarının içermesi gereken konular belirtilmiştir. Buna rağmen, CPT'nin son üç yıl içinde gördüğü adli tıp belgelerinin büyük çoğunluğu sözkonusu Genelge şartlarına uymamaktadır.

Yukarıda belirtilen Genelgelere tam olarak uyulmasını ve genelde adli tıp görevlerini ifa etmek üzere atanan doktorların her türlü müdahaleden bağımsız olarak çalışmalarını sağlamak üzere önlem alınmalıdır. Ayrıca, kısa süre önce Sağlık Bakanlığı tarafından geliştirilen ve adli tıp görevlerini ifa edecek doktorlara verilmesi düşünülen eğitim programlarının gecikmeksizin Türkiye genelinde uygulanabilmesi için gerekli kaynaklar tahsis edilmelidir.

7. CPT'nin bir kez daha vurgulamakla kendisini sorumlu gördüğü bir diğer konu da, işkence ve kötü muamele iddiaları ile karşılaştıklarında savcılarının araştırmacı ve etkin tepki vermeleri gerekliliğidir. Son yedi yıl zarfında ve en son da Eylül 1996'da yapılan ziyaret sırasında Komite, gözaltında bulunan kişilerin savcıya çıkarıldıklarında polis tarafından kendilerine yapılan muameleden şikayetçi oldukları, fakat savcının bu şikayetler karşısında ilgisiz kaldığı yolunda sayısız iddialarla karşılaşmıştır. CPT de, kendileriyle görüştüğü bazı savcılarda, konuya karşı objektif bir yaklaşım sergilemekten ziyade polisi savunmaya çalışan bir eğilim tesbit etmiştir.

Aynı şekilde, şikayetler mahkemeye intikal ettiğinde, kötü muamele yapıldığı ispatlandığı takdirde, sorumluların uygun bir cezaya çarptırılmaları da hayati önem taşıyan bir husustur. Bu bağlamda CPT, Türk Ceza Yasasının 243 (itirafların işkence veya insanlık dışı muamele uygulanarak alınması) ve 245inci (kolluk kuvvetlerince yapılan kötü muamele) maddeleri çerçevesinde son yıllarda verilen mahkumiyet kararlarının, sözkonusu maddeler kapsamına giren suçlara ilişkin mahkeme kararları ile işlenen suçun ciddiyeti arasında bir denge olup olmadığını saptayabilmek için, Türk yetkili makamları tarafından yakından incelenmesinin uygun olacağı inancındadır.

8. CPT 1990 yılından bu yana Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yetkisine giren suçlardan sanık kişilerin polisdeki azami gözaltı sürelerinin kısaltılması doğrultusunda Türk yetkili makamlarına çağrıda bulunmaktadır. Bu tür sanıklar hala çok uzun bir süre (15 güne kadar ve Olağanüstü Hal Bölgelerinde 30 güne kadar) polis tarafından gözaltında tutulabilmekte ve bu süre zarfında hiçkimseyle görüştürülmemektedir, ki bu durum işkence ve kötü muamele uygulamalarını bariz şekilde kolaylaştırır. Yukarıda belirtilen gözaltı sürelerinin kısaltılması keyfiyeti Türkiye’de zaman zaman tartışılmıştır ve bu fikir bu yıl içinde yeniden gündeme gelmiştir. CPT’nin edindiği bilgilere göre, Hükümet 27 Kasım 1996 tarihinde bu konuda bir yasa tasarısını Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne sunmuştur.

Türk yetkili makamlarınca CPT’ye aktarılan bilgilere göre, sözkonusu yasa tasarısında Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yetkisine giren toplu suçlarda (üç veya daha fazla kişiyi kapsayan suçlar) polisdeki azami gözaltı süresi 15 günden 4 güne indirilmekte, bu süre yargıç kararıyla 7 güne kadar uzatılabilmektedir. Olağanüstü Hal Bölgelerinde ise, azami gözaltı süresi 30 günden 7 güne indirilmekte ve bu süre 10 güne kadar uzatılabilmektedir. Eğer yürürlüğe konulursa, bu hükümler hiç şüphesiz doğru yönde atılmış önemli adımlar olacaktır.

9. Ancak, CPT’nin daima altını çizdiği bir konu, polisdeki azami gözaltı sürelerinin kısaltılması ile Devlet Güvenlik Mahkemelerinin yetkisine giren suçlardan sanık kişilere yönelik kötü muamele uygulamalarının engellenmesi için alınacak önlemlerin güçlendirilmesi arasında paralellik bulunmasıdır. Hali hazırda, polis tarafından gözaltında tutuldukları süre boyunca bu kişilerin dış dünya ile temasına rutin olarak izin verilmemektedir, ki bu durum polisdeki gözaltı süresinin uzunluğu ne olursa olsun, kötü muamele uygulanması için elverişli bir ortam yaratmaktadır.

CPT’nin edindiği bilgilere göre, yasa tasarısı dört günden sonra avukatla görüşmeye izin veren bir hüküm içermektedir. Diğer bir ifadeyle, sanıkların avukatla görüşmesine dört gün boyunca yine izin verilmeyecektir, ki bu kabul edilemez bir durumdur. Polis tarafından gözaltına alınan kişilerin, özgürlüklerinin kısıtlandığı andan itibaren avukatla görüşme imkanına sahip olması, kötü muamele uygulamasına karşı temel bir önlemdir. Böyle bir imkanın mevcudiyeti, tutuklu kişilere karşı kötü muamele uygulamak zihniyetinde olan kişiler üzerinde caydırıcı bir etki yaratır; ayrıca, gerçekten kötü muamele uygulandığında gerekli girişimde bulunacak en doğru kişi avukattır. CPT, adaletin işleyişine halel getirmemek amacıyla, tutukluların kendi tercihleri olan avukatlarla görüşmesinin belli bir süre için ve istisnai olarak geciktirilmesi gerekebileceğini kabul etmektedir. Yine de böyle bir gereksinim, tüm gözaltı süresi boyunca avukatla görüşme hakkının tamamen kısıtlanması sonucunu doğurmamalıdır. Bu gibi durumlarda, polis tahkikatının meşru çıkarlarını tehlikeye düşürmeyecek güvenilir bir diğer bağımsız avukatın devreye sokulması gibi bir düzenlemeye gidilmelidir. Şunu da eklemek gerekir ki, yasa tasarısının kötü muamele uygulamasını engellemek amacıyla başka ne gibi temel önlemler öngördüğü veya bu gibi önlemler öngörülüp öngörülmediği hakkında CPT’nin elinde hiçbir bilgi yoktur.

CPT, kendilerine isnad edilen suç ne olursa olsun, polis tarafından gözaltına alınan kişilere, gözaltı süresinin başından itibaren bağımsız bir avukatla (bu avukatın sanığın kendi avukatı olması gerekmez) ve polis tarafından seçilmeyen bir doktorla görüşme hakkının tanınması gerektiğini bir kez daha vurgulamak ister. Ayrıca, gözaltına alınan kişiler, genelde en yakın akrabalarını derhal durumlarından haberdar etme hakkına da sahip olmalıdır; bu hakkın kullanılması konusunda uygulanabilecek her türlü istisnai erteleme açıkça tanımlanmalı ve çok kısa süreli olmalıdır. Komite, yukarıda bahsi geçen yasa tasarısının Türkiye Büyük Millet Meclisinde görüşülmesi sırasında bu görüşlerin tam olarak dikkate alınacağı inancını taşımaktadır.

10. CPT'nin elindeki bilgiler, işkence ve diğer ağır kötü muamele türlerinin Türkiye'deki polis teşkilatında olağan uygulamalar niteliğini koruduğunu göstermektedir. Bu sorunu, bazılarının yapmak istediği gibi, her ülkede olabilecek türden münferit eylemler olarak tanımlamaya çalışmak, gerçekleri inkar etmek demektir.

11. Sıklıkla ileri sürülen bir görüş de, Türkiye'deki işkence ve kötü muamele uygulamalarının bu ülkede yaşanan terör eylemlerinin kapsamı ile yakından bağlantılı olduğudur.

CPT her fırsatta terörden nefret ettiğini belirtmiş ve bu konuda Türk yetkili makamlarının karşı karşıya bulunduğu güçlüklerin bilincinde olduğunu ifade etmiştir. Çok yönlü terör ve şiddet eylemleri Türkiye genelinde görülmektedir ve ülkenin Güney Doğu Bölgesinde büyük çapta güvenlik ve insani sorunlar doğurmuştur. Türkiye, bu yıkıcı olgu karşısında yürüttüğü mücadelenin başkaları tarafından anlaşılması ve desteklenmesini beklemek hakkına sahiptir.

Ancak, Komite'nin daima vurguladığı gibi, teröre karşı verilen tepkinin, kolluk kuvvetleri tarafından işkence eylemleri veya diğer kötü muamele türleri şekline dönüşmesine asla izin verilmemelidir. Bu gibi eylemler hem insan hakları ihlallerinin en kötü örneğidir, hem de suç ile mücadelede güvenilir delil toplama yöntemi olarak sakat temellidir; bu gibi eylemlerden kaçınmak demokratik bir devletin en temel özelliklerinden biridir.

Ayrıca, CPT'nin Türkiye'ye yapılan ziyaretler sırasında derlediği bilgiler, işkence ve kötü muamelelerin kolluk kuvvetleri tarafından adi suçların sanıklarına da uygulandığını açıkça göstermektedir. Dolayısıyla, işkence ve kötü muamele sorununun sadece Türkiye'deki terör eylemlerinin istenmeyen bir sonucu olduğunu iddia etmek tamamen yanlıştır. Sorun terör nedeniyle vahamet kazanmış olabilir, ama kökleri çok daha derinlerde yatmaktadır.

12. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 17. Maddesi 3. paragrafında şu hüküm yer almaktadır : "Hiçkimseye işkence veya kötü muamele yapılamaz; hiçkimse insan haysiyeti ile bağdaşmayan bir ceza veya muameleye tabi tutulamaz". CPT'nin bu kamu

açıklamasını yapmaktaki yegane gayesi, Türk yetkili makamlarını bu temel ilkelerin gerçeğe dönüştürülmesi için kararlılıkla girişimde bulunmaya sevkettir. Bu amacın takipçisi olarak ve sahip olduğu yetkiler çerçevesinde Komite, Türk yetkili makamları ile diyalogu sürdürme taahhüdüne harfiyen sadıktır.

- * CPT'nin 15 Aralık 1992 tarihli kamu açıklamasının temin edilebileceği yerler :
- Avrupa Konseyi Basın Servisi, Strasbourg
(Sabine ZIMMER, Tel. +33/(0)3 88.41.25.97; faks +33/(0)3 88.41.27.90)
 - CPT Sekreteryası (Tel. +33/(0)3 88.41.23.88; faks +33/(0)3 88.41.27.72)